

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий інститут права і соціальних технологій
Юридичний факультет
Кафедра теорії та історії держави і права, конституційного права

ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до семінарських занять для студентів
спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність»

Обговорено і рекомендовано
на засіданні кафедри теорії та історії
держави і права, конституційного права
Протокол № 9 від 21 лютого 2019 року

Чернігів ЧНТУ 2019

Екологічне право. Методичні вказівки до семінарських занять для студентів спеціальності 262 «Правоохоронна діяльність» / Укл.: Веремієнко С.В. – Чернігів: ННІ права і соціальних технологій ЧНТУ. – 2019. – 51 с.

Укладач:

ВЕРЕМІЄНКО СВІТЛАНА ВІКТОРІВНА, старший викладач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права

Відповідальний за випуск: КОЗИНЕЦЬ ОЛЕНА ГАВРИЛІВНА, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, конституційного права, кандидат історичних наук

Рецензент: КОЛОМІЄЦЬ НАТАЛІЯ ВОЛОДИМИРІВНА, доцент кафедри кримінального права та правосуддя, доктор юридичних наук, доцент

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	4
I. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»	
1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Екологічне право»	8
1.2. Структура навчальної дисципліни.....	16
1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Екологічне право»	18
II. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ	
Семінарське заняття 1. Джерела екологічного права	20
Семінарське заняття 2. Право власності на природні ресурси	21
Семінарське заняття 3. Право природокористування	23
Семінарське заняття 4. Правові засади екологічного управління.....	24
Семінарське заняття 5. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення	26
Семінарське заняття 6. Правове регулювання використання та охорони надр..	29
Семінарське заняття 7. Правове регулювання використання та охорони рослинного світу.....	31
Семінарське заняття 8. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу	33
Семінарське заняття 9. Правова охорона атмосферного повітря.....	35
Семінарське заняття 10. Правове забезпечення екологічної безпеки.....	37
ЛІТЕРАТУРА.....	40
ДОДАТКИ.....	49

ПЕРЕДМОВА

Семінарське заняття є однією з найважливіших форм навчального заняття у вищому навчальному закладі, яке проводиться у формі дискусії навколо попередньо визначеної теми, до якої студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаного завдання. Семінари проводяться з основних тем програми навчальної дисципліни «Екологічне право» і є ефективною формою закріплення теоретичних знань, отриманих на лекціях і під час самостійної роботи з навчальною і науковою літературою, нормативно-правовими актами.

Метою семінарських занять з екологічного права є опанування студентами навчальної дисципліни, забезпечення глибокого і всебічного аналізу та колективного обговорення основних проблем курсу, вироблення у студентів вміння користуватися спеціальною юридичною літературою, нормативно-правовими актами, навичок аналітичного підходу до прийняття рішень з конкретних юридичних ситуацій, здійснення контролю за знаннями студентів.

Основними завданнями семінарських занять з екологічного права є:

- закріплення у студентів теоретичних знань;
- оволодіння ними науковим апаратом, навичками усного і письмового викладення навчального матеріалу;
- залучення їх до науки, наукових досліджень;
- прищеплення їм навичок творчого мислення, самостійного формулювання та висловлювання власних думок, а також захисту висунутих наукових положень та висновків;
- формування у них правового світогляду, здатності пов'язувати теоретичні положення з вимогами повсякденної практики.

Якість проведення семінару перш за все залежить від підготовки студентів до нього, тому при підготовці до семінару кожен студент повинен уважно ознайомитися з планом, який відображає зміст чергової теми заняття; прочитати і продумати свої лекційні записи, які стосуються теми семінару; вивчити чи законспектувати рекомендовану літературу; скористатися при потребі консультацією викладача; скласти розгорнутий план, тези чи конспект виступу з усіх питань теми заняття.

Студентам необхідно відвідувати кожне семінарське заняття. Пропуск семінару позбавляє студента можливості усвідомити, закріпити та отримати цілісне уявлення по тій чи іншій темі. Крім того, це створює значні труднощі при підготовці до підсумкового модульного контролю.

Деякі питання роботи на семінарі:

- 1) переважна більшість семінарських занять проводиться у формі інтерактивної дискусії, під час якої викладач здійснює поточний контроль якості знань студентів, перевіряє виконання їх завдань самостійної роботи;
- 2) семінарське заняття починається вступним словом викладача, в якому він розкриває значення теми і цілі заняття, форми і методи його проведення;
- 3) студент, розкриваючи зміст того чи іншого питання теми семінарського заняття повинен пов'язувати матеріал з актуальними проблемами сучасності, розглядати правові явища з позиції Конституції України, Закону України «Про

охорону навколишнього природного середовища» та чинного екологічного законодавства України, наводити приклади;

4) кожному студенту необхідно постійно вдосконалювати навички правильного вживання юридичних понять і термінів. Систематичні виступи на семінарах сприяють поповненню словарного запасу, а також вмінню лаконічно і точно висловлювати свої думки;

5) студенти повинні уважно слухати виступи своїх однокурсників і оцінювати наскільки глибоко розкриті питання. Це дає можливість кожному присутньому на семінарі висловити свою точку зору та подолати прогалини, які мали місце у відповіді. Активна участь на семінарських заняттях прищеплює навички участі у дискусії, аналізі різних точок зору, вмінню відстоювати власну позицію;

6) після закінчення виступу студента відбувається обговорення проблеми. При цьому викладач не тільки направляє обговорення на розкриття вузлових питань, але і дає змогу виступити усім учасникам семінару. Якщо ж доповідач чи інший виступаючий на семінарі припускає явні помилки, то для виключення втрати часу викладач може його зупинити і надати слово іншому;

7) завершується семінарське заняття заключним словом_викладача, в якому підсумовується робота групи, аналізується ступінь розкриття теми, оцінюються всі форми участі студентів на семінарі (виступ з питання, реферат, повідомлення, доповнення, зауваження тощо) та нараховуються рейтингові бали, а також дається завдання на наступне заняття.

Обов'язковим компонентом семінарського заняття з навчальної дисципліни «Екологічне право» є підготовка рефератів з найбільш актуальних та складних тем курсу.

Реферат не є дослівним переказом тексту підручника або навчального посібника, а являє собою одну з форм наукового дослідження на певну тему, творчо перероблену на основі знайомства зі станом сучасних наукових досліджень (науково-проблемний реферат) або виклад основних положень певних видань чи їх частин (оглядово-інформаційний реферат).

Реферат має бути виконано самостійно. Мета написання реферату полягає у набутті студентом знань з екологічного права, вміння та навичок працювати з науковою літературою і нормативно-правовими актами, самостійно аналізувати та узагальнювати матеріал, робити і формулювати власні висновки та пропозиції.

За допомогою рефератів студент глибше вивчає найбільш складні, проблемні питання навчальної дисципліни, вчиться правильно оформлювати роботу та оприлюднювати результати своєї праці.

Підготовка реферату включає в себе такі етапи:

- 1) вибір теми;
- 2) підбір і вивчення спеціальної літератури та нормативно-правових актів;
- 3) складання плану реферату;
- 4) викладення змісту теми;
- 5) оформлення реферату;
- 6) усний виступ з доповіддю.

1. Вибір теми

Студент самостійно обирає тему реферату з запропонованого переліку. Допускається закріплення декількох студентів за однією і тією ж темою реферату. В такому разі на семінарських заняттях один з них доповідає, а інші виступають з доповненнями чи уточненнями. Студент може в обсязі навчальної програми дисципліни сам запропонувати тему реферату, узгодивши її з викладачем.

При виборі теми студенту слід керуватися своїми інтересами до певної проблеми, можливостями підбору літератури та інше.

2. Підбір і вивчення спеціальної літератури та нормативно-правових актів

Роботу над рефератом потрібно починати з вивчення стосовно обраної теми відповідного розділу підручника, навчального посібника, конспекту лекції. Після того, як загальне уявлення про обрану тему склалося, студенту слід приділити серйозну увагу підбору і вивченню нормативно-правових актів та літератури, орієнтовний список якої наведено після кожної теми. Однак запропонований перелік джерел не повинен зв'язувати ініціативу студента. Він може та мусить використовувати інші роботи, самостійно підібрані внаслідок вивчення бібліографії за обраною проблематикою.

3. Складання плану реферату

Після ознайомлення з літературою та нормативно-правовими актами студент складає план реферату, в якому конкретизує питання обраної теми та який включає в себе:

- вступ;
- основну частину (виклад змісту теми);
- висновки;
- список використаної літератури.

Вступ є обов'язковою частиною реферату, в якому стисло обґрунтовується актуальність, наукова і практична значимість обраної теми, вказується на її місце у структурі курсу екологічного права, формулюються цілі дослідження.

В основній частині реферату мають бути послідовно розглянуті всі питання теми.

Заключна частина реферату має містити висновки, в яких формулюються результати дослідження, оцінки проаналізованого матеріалу, пропозиції чи рекомендації з досліджуваної проблематики.

Вступ і висновки реферату разом не повинні перевищувати одну чверть його обсягу.

4. Викладання змісту теми

Після підбору і вивчення літератури, визначення плану реферату слід приступити до узагальнення та систематизації зібраного матеріалу. Виклад матеріалу повинен бути чітким, логічним та послідовним. Викладати матеріал у рефераті рекомендується у безособовій формі висловлювання (наприклад, "вважаємо", "думаємо", "раहुємо" та інше). Необхідно вживати терміни, властиві даній науці, уникати незрозумілих понять та складних граматичних оборотів. Допускається змінювати терміни, окремі слова і словосполучення

прийнятими текстовими скороченнями, значення яких зрозуміле з контексту реферату.

При використанні цитат з літературних та наукових джерел слід пам'ятати, що вони необхідні для підтвердження думки автора реферату, або ж для висловлювання своєї думки на протигагу іншій. Занадто зловживати ними не слід.

Студенту доцільно звернути увагу на такі характерні недоліки, які трапляються при написанні реферату і які можуть привести до незадовільної оцінки:

- механічне, дослівне переписування використаної літератури;
- поверховий, не аргументований виклад основних теоретичних положень;
- невідповідність між змістом роботи та її планом;
- абстрактний виклад теми, відсутність посилань на Конституцію України та чинне екологічне законодавство України;
- недбалість і неграмотність викладу.

Отже, основними вимогами до написання реферату є вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, логічно та послідовно розкривати зміст теми, використовуючи при цьому сучасну юридичну літературу.

5. Оформлення реферату

Студент повинен пам'ятати, що через оформлення реферату, його зовнішній вигляд, викладач формує першу думку про зміст матеріалу. Тому кожному студенту необхідно опанувати техніку й етику оформлення наукової праці та дотримуватись стандартних вимог, які висуваються щодо рефератів.

Загальний обсяг реферату не повинен перевищувати 10 друкованих сторінок тексту, набраного 14 шрифтом через 1,5 інтервали.

Після написання реферату студент повинен виступити з доповіддю на семінарському занятті. Студент протягом десяти хвилин має викласти основні положення свого дослідження, обґрунтувати наукову і практичну значимість обраної теми, сформулювати пропозиції чи рекомендації. Після виступу, при необхідності, відповісти на запитання викладача та інших учасників семінару.

За результатами обговорення реферату студенту виставляється відповідна кількість балів, які враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

1. ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ПРОГРАМИ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО»

1.1. Тематичний план навчальної дисципліни «Екологічне право»

Змістовий модуль 1. Екологічне право як галузь права. Право власності на природні ресурси, право природокористування.

Тема 1. Екологічне право як галузь права України.

Взаємодія суспільства і природи як об'єктивна передумова виникнення екологічних відносин та екологічного права. Екологічні проблеми сучасності, роль права у їх вирішенні. Концепція сталого розвитку. Екологічна функція держави. Екологічна політика держави. Становлення та розвиток екологічного права.

Поняття екологічного права. Сучасні концепції екологічного права.

Предмет екологічного права. Еколого-правові відносини, їх особливості. Класифікація еколого-правових відносин.

Об'єкти екологічного права. Класифікації об'єктів екологічного права. Суб'єкти екологічного права.

Методи правового регулювання екологічних відносин.

Принципи екологічного права.

Система екологічного права. Розвиток науки екологічного права. Місце екологічного права у правовій системі України.

Тема 2. Джерела екологічного права.

Поняття, система та особливості джерел екологічного права. Сутність процесу екологізації законодавства України.

Законодавчі акти як джерела екологічного права. Конституція України як основне джерело екологічного права. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” як системоутворюючий нормативно-правовий акт екологічного права. Поресурсові кодекси та закони. Інші законодавчі акти як джерела екологічного права.

Нормативно-правові акти Президента, Кабінету Міністрів, міністерств та інших центральних органів виконавчої влади. Акти місцевих державних адміністрацій та органів місцевого самоврядування.

Міжнародно-правові акти в системі джерел екологічного права.

Роль судової практики у регулюванні екологічних відносин.

Проблеми систематизації джерел екологічного права.

Тема 3. Екологічні права та обов'язки громадян.

Поняття екологічних прав громадян. Класифікація екологічних прав громадян.

Право громадян на безпечне для життя та здоров'я навколишнє природне середовище (екологічну безпеку). Право громадян на одержання повної та достовірної інформації про стан навколишнього природного середовища

(екологічну інформацію).

Право громадян на одержання екологічної освіти. Право громадян на об'єднання в громадські природоохоронні (екологічні) формування. Право на участь в проведенні громадської екологічної експертизи. Право на здійснення загального та спеціального використання природних ресурсів. Характеристика інших екологічних прав громадян.

Гарантії реалізації екологічних прав громадян. Правові форми та способи захисту екологічних прав громадян.

Екологічні обов'язки громадян.

Тема 4. Право власності на природні ресурси

Поняття права власності на природні ресурси. Об'єктивне та суб'єктивне право власності. Особливості права власності на природні ресурси. Зміст права власності на природні ресурси: право володіння, право користування, право розпорядження природними ресурсами.

Форми власності на природні ресурси. Право власності Українського народу на природні ресурси. Державна, комунальна, приватна форми власності на природні ресурси. Спільна (сумісна) власність на природні ресурси.

Об'єкти права власності на природні ресурси. Суб'єкти права власності на природні ресурси. Права та обов'язки власників природних ресурсів.

Підстави виникнення права власності на природні ресурси. Підстави припинення права власності.

Тема 5. Право природокористування

Поняття права природокористування. Об'єктивне та суб'єктивне право природокористування. Принципи права природокористування.

Види права природокористування. Право загального та спеціального природокористування. Особливості права орендного природокористування.

Об'єкти та суб'єкти права природокористування. Права та обов'язки природокористувачів.

Підстави та порядок виникнення права природокористування. Підстави та умови припинення права природокористування.

Змістовий модуль 2. Правові засади управління в екологічній сфері

Тема 6. Правові засади управління в екологічній сфері.

Поняття та зміст управління в екологічній сфері. Суб'єкти управління в екологічній сфері. Види управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів. Система органів державного управління в екологічній сфері, їх компетенція. Правові форми громадського управління в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Поняття функцій управління в екологічній сфері. Види функцій управління в екологічній сфері. Екологічне програмування, планування та прогнозування. Екологічний моніторинг. Просторово-територіальний устрій об'єктів природи.

Екологічний облік. Екологічна паспортизація. Ведення природоресурсових кадастрів. Оцінка впливу на довкілля. Стратегічна екологічна оцінка. Екологічний контроль. Екологічне інформування. Стандартизація і нормування в екологічній сфері. Екологічне ліцензування. Екологічна сертифікація. Вирішення екологічних спорів.

Тема 7. Економіко-правовий механізм природокористування та охорони навколишнього природного середовища

Поняття економіко-правового механізму природокористування та охорони навколишнього природного середовища. Функції економіко-правового механізму в екологічній сфері. Економічні методи в системі державно-правового регулювання екологічних правовідносин.

Склад і зміст економіко-правового механізму в екологічній сфері. Екологічний податок. Екологічні збори. Система фінансування екологічних програм і заходів. Джерела фінансування заходів щодо охорони навколишнього природного середовища. Державне фінансування природоохоронних заходів. Фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів підприємств, установ, організацій та громадян. Правові засади формування фондів охорони навколишнього природного середовища. Екологічне страхування.

Тема 8. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

Поняття юридичної відповідальності за екологічні правопорушення. Функції юридичної відповідальності в екологічному праві.

Екологічне правопорушення як підстава юридичної відповідальності. Склад екологічного правопорушення. Класифікація екологічних правопорушень.

Види юридичної відповідальності за екологічні правопорушення: кримінальна, адміністративна, дисциплінарна, матеріальна, цивільно-правова (майнова) відповідальність.

Змістовий модуль 3. Праве регулювання використання та охорони окремих видів природних об'єктів

Тема 9. Правове регулювання використання та охорони земель

Земля як об'єкт правового регулювання використання та охорони. Склад земельного фонду України. Категорії земель за цільовим призначенням.

Поняття земельних відносин. Правове регулювання земельних відносин. Суб'єкти, об'єкти та зміст земельних відносин.

Право власності на землю. Земельна ділянка як об'єкт права власності на землю. Суб'єкти права власності на землю. Юридичні форми власності на землю. Підстави виникнення права власності на землю. Підстави припинення права власності на землю.

Право землекористування. Види права землекористування. Суб'єкти та об'єкти права землекористування. Зміст права землекористування. Підстави та порядок виникнення права землекористування. Підстави припинення права

землекористування.

Поняття правової охорони земель. Завдання та принципи правової охорони земель. Зміст правової охорони земель. Функції правової охорони земель. Форми та методи охорони земель. Правове забезпечення відшкодування збитків власникам і користувачам земель, втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва у разі вилучення (викупу) земель для державних і громадських потреб.

Особливості управління в галузі використання та охорони земель. Функції управління в галузі використання та охорони земель.

Юридична відповідальність за порушення земельного законодавства. Види юридичної відповідальності за правопорушення в галузі використання та охорони земель. Відшкодування шкоди, заподіяної порушенням земельного законодавства.

Тема 10. Правове регулювання використання та охорони надр

Надра як об'єкт правового регулювання використання та охорони. Поняття «надра», «корисні копалини», «родовище корисних копалин». Склад державного фонду надр. Правова класифікація корисних копалин.

Відносини в галузі використання та охорони надр, їх правове регулювання. Суб'єкти, об'єкти та зміст гірничих відносин.

Право власності на надра.

Право користування надрами. Суб'єкти права користування надрами. Гірничі відводи як об'єкти права користування надрами. Зміст права користування надрами. Підстави та порядок надання надр у користування. Підстави припинення права користування надрами. Види права користування надрами. Право землевласників і землекористувачів на користування надрами. Плата за користування надрами.

Правова охорона надр. Основні вимоги в галузі охорони надр. Забезпечення екологічної безпеки у процесі користування надрами. Особливості правової охорони надр континентального шельфу і мінеральних ресурсів виключної (морської) економічної зони.

Управління в галузі використання та охорони надр. Функції управління в галузі використання та охорони надр. Правові засади геологічного контролю та гірничого нагляду.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра. Види юридичної відповідальності за правопорушення в галузі використання та охорони надр. Проблеми відшкодування шкоди, заподіяної порушенням законодавства про надра.

Тема 11. Правове регулювання використання та охорони вод

Води як об'єкт правового регулювання використання та охорони. Склад водного фонду. Юридична класифікація водних об'єктів. Водне законодавство.

Право власності на води. Суб'єкти, об'єкти та зміст права власності на води (водні об'єкти). Підстави та порядок виникнення права власності на води. Підстави припинення права власності на води.

Право водокористування. Суб'єкти та об'єкти права водокористування. Зміст права водокористування. Види права водокористування. Право загального та спеціального водокористування. Підстави та порядок виникнення права спеціального водокористування. Підстави та порядок припинення права спеціального водокористування. Особливості користування водними об'єктами на умовах оренди.

Правова охорона вод. Зміст правової охорони вод. Правові заходи, спрямовані на охорону вод. Поняття та правовий режим водоохоронних зон. Особливості правової охорони вод малих річок, внутрішніх морських вод, підземних вод.

Управління в галузі використання та охорони вод. Функції управління в галузі використання та охорони вод.

Юридична відповідальність за порушення водного законодавства. Види юридичної відповідальності за водні правопорушення.

Тема 12. Правове регулювання використання та охорони рослинного світу

Рослинний світ як об'єкт правового регулювання використання та охорони. Правова класифікація рослинного світу. Природні рослинні ресурси загальнодержавного та місцевого значення. Законодавство про рослинний світ.

Право власності на об'єкти рослинного світу. Право використання природних рослинних ресурсів. Види використання природних рослинних ресурсів. Особливості використання об'єктів рослинного світу, що підлягають особливій охороні. Правове регулювання використання та охорони зелених насаджень в межах населених пунктів.

Правова охорона рослинного світу. Зміст правової охорони рослинного світу. Особливості правової охорони рідкісних видів рослин та рідкісних природних рослинних угруповань. Правове регулювання відтворення об'єктів рослинного світу.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про рослинний світ. Види юридичної відповідальності за правопорушення у сфері використання та охорони рослинного світу.

Ліс як об'єкт правового регулювання використання та охорони. Лісовий фонд України. Поняття «лісова ділянка», «земельна лісова ділянка», «лісові ресурси».

Лісові відносини. Суб'єкти, об'єкти та зміст лісових відносин. Правове регулювання лісових відносин.

Право власності на ліси. Ліси як об'єкт права власності. Суб'єкти права власності на ліси. Юридичні форми власності на ліси. Підстави та порядок виникнення права власності на ліси. Підстави припинення права власності на ліси.

Право користування лісами. Суб'єкти та об'єкти права користування лісами. Права та обов'язки лісокористувачів. Право постійного та тимчасового користування лісами. Право загального та спеціального використання лісових ресурсів. Види спеціального використання лісових ресурсів. Підстави та

порядок виникнення права спеціального використання лісових ресурсів. Підстави припинення права спеціального використання лісових ресурсів.

Правова охорона і захист лісів. Правові форми відтворення лісів.

Управління в галузі використання та охорони лісів. Функції управління в галузі використання та охорони лісів.

Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства. Види юридичної відповідальності за лісові правопорушення.

Тема 13. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу

Тваринний світ як об'єкт правового регулювання використання та охорони. Об'єкти тваринного світу: поняття, види та особливості.

Поняття фауністичних відносин. Правове регулювання фауністичних відносин.

Право власності на об'єкти тваринного світу. Суб'єкти, об'єкти та зміст права власності на об'єкти тваринного світу. Форми власності на об'єкти тваринного світу. Підстави виникнення та припинення права власності на об'єкти тваринного світу.

Право використання об'єктів тваринного світу. Суб'єкти, об'єкти та зміст права використання об'єктів тваринного світу. Види використання об'єктів тваринного світу. Право загального та спеціального використання об'єктів тваринного світу. Правове регулювання мисливства та рибальства. Особливості використання тваринного світу у наукових, культурно-освітніх, виховних та естетичних цілях. Правові засади добування диких тварин з метою утримання і розведення у неволі чи напіввільних умовах. Правове регулювання використання корисних властивостей життєдіяльності тварин та використання диких тварин з метою отримання продуктів їх життєдіяльності. Підстави та умови припинення права використання об'єктів тваринного світу.

Правова охорона тваринного світу. Зміст правової охорони тваринного світу. Правові форми охорони тваринного світу.

Управління в галузі використання та охорони тваринного світу. Функції управління в галузі використання та охорони тваринного світу.

Юридична відповідальність у системі заходів охорони тваринного світу. Види юридичної відповідальності за фауністичні правопорушення. Особливості майнової відповідальності за шкоду, заподіяну об'єктам тваринного світу.

Змістовний модуль 4. Правова охорона навколишнього природного середовища. Право екологічної безпеки

Тема 14. Правова охорона атмосферного повітря

Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони. Законодавство про охорону атмосферного повітря.

Атмосфероохоронні відносини: поняття та види. Суб'єкти атмосфероохоронних відносин. Зміст атмосфероохоронних відносин.

Поняття правової охорони атмосферного повітря. Зміст правової охорони атмосферного повітря. Правові форми охорони атмосферного повітря. Система правових заходів щодо охорони атмосферного повітря. Дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря: поняття та види. Підстави та порядок видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря. Контроль в галузі охорони атмосферного повітря. Економіко-правові заходи охорони атмосферного повітря.

Юридична відповідальність у системі заходів охорони атмосферного повітря. Види юридичної відповідальності за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря.

Тема 15. Правове забезпечення формування, збереження та використання екологічної мережі України

Поняття національної екологічної мережі (екомережі) як особливого об'єкта правового регулювання охорони та використання. Склад і класифікація природних територій та об'єктів екомережі. Законодавство про національну екологічну мережу.

Поняття природно-заповідного фонду. Склад і класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду. Особливості використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Правовий режим окремих територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Правові засоби збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Економіко-правове стимулювання охорони і ефективного використання природно-заповідного фонду. Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

Поняття та правовий режим курортних та лікувально-оздоровчих територій, рекреаційних зон, водоохоронних зон, полезахисних лісових смуг.

Правова охорона видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.

Правова охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги України.

Правовий статус водно-болотних угідь, що мають міжнародне значення, як місця перебування водоплавних птахів.

Поняття відновлюваних територій, що підлягають включенню до складу екомережі.

Юридична відповідальність за порушення законодавства про екологічну мережу. Види юридичної відповідальності за порушення законодавства про екологічну мережу.

Тема 16. Правове забезпечення екологічної безпеки

Поняття права екологічної безпеки як комплексної галузі екологічного права.

Поняття екологічної безпеки, її юридичні ознаки. Правовідносини в галузі забезпечення екологічної безпеки. Поняття екологічного ризику та його місце в системі правовідносин екологічної безпеки. Джерела екологічного ризику, їх види. Екологічно небезпечна діяльність як джерело екологічного ризику. Управління екологічними ризиками.

Джерела права екологічної безпеки. Правові заходи забезпечення екологічної безпеки.

Види екологічної безпеки. Ядерна та радіаційна безпека. Біологічна безпека. Правове забезпечення екологічної безпеки при поводженні з небезпечними хімічними речовинами. Правове регулювання поводження з відходами.

Надзвичайні екологічні ситуації як фактор утворення екологічної небезпеки. Класифікація надзвичайних екологічних ситуацій. Підстави та порядок оголошення окремої місцевості України зоною надзвичайної екологічної ситуації. Правовий режим зони надзвичайної екологічної ситуації. Правовий режим надзвичайного стану, запровадженого у зв'язку з надзвичайною екологічною ситуацією. Правовий статус осіб, що постраждали внаслідок надзвичайної екологічної ситуації. Правова організація системи запобігання і реагування на надзвичайні екологічні ситуації.

1.2. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 1.1 – Розподіл обсягу годин за темами і формами вивчення

Назви тем змістових модулів		Кількість годин для денної / заочної форми навчання							
		Лекції		Практ, семінар		Сам.роб		Разом	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Змістовий модуль 1. Екологічне право як галузь права. Право власності на природні ресурси, право природокористування.									
Тема 1. Екологічне право як галузь права України.		2				6		8	
Тема 2. Джерела екологічного права.				2		6		8	
Тема 3. Екологічні права та обов'язки громадян		2				7		9	
Тема 4. Право власності на природні ресурси				2		6		8	
Тема 5. Право природокористування		2		2		5		9	
Разом за змістовим модулем 1:		6		6	-	30		42	
Змістовий модуль 2. Правові засади управління в екологічній сфері									
Тема 6. Правові засади управління в екологічній сфері		2		2		7		11	
Тема 7. Економіко-правовий механізм природокористування та охорони навколишнього природного середовища		2				6		8	
Тема 8. Юридична відповідальність за екологічні правопорушення				2		7		9	
Разом за змістовим модулем 2:		4		4		20		28	
Змістовий модуль 3. Праве регулювання використання та охорони окремих видів природних об'єктів									
Тема 9. Правове регулювання використання та охорони земель		2				8		10	
Тема 10. Правове регулювання використання та охорони надр				2		8		10	
Тема 11. Правове регулювання використання та охорони вод		2				8		10	
Тема 12. Правове регулювання				2		8		10	

використання та охорони рослинного світу								
Тема 13. Правове регулювання використання та охорони тваринного світу	2		2		6		10	
Разом за змістовим модулем 3:	6		6		38		50	
Змістовний модуль 4. Правова охорона навколишнього природного середовища. Право екологічної безпеки								
Тема 14. Правова охорона атмосферного повітря			2		8		10	
Тема 15. Правове забезпечення формування, збереження та використання національної екологічної мережі України	2				8		10	
Тема 16. Правове забезпечення екологічної безпеки	2		2		6		10	
Разом за змістовим модулем 4:	4		4		22		30	
Всього годин:	20		20		110		150	

1.3. Система поточного та підсумкового контролю з навчальної дисципліни «Екологічне право»

Система оцінювання знань студентів включає поточний, проміжний та семестровий контроль знань з дисципліни. Оцінювання здійснюється за 100-бальною шкалою з подальшим переведенням у національну шкалу та шкалу ECTS.

Поточний контроль проводиться шляхом спілкування із студентами під час лекцій, семінарських занять та консультацій, рішення тестів, опитувань студентів при заслуховуванні рефератів та звітів про виконання самостійної роботи.

Проміжний контроль має на меті оцінку результатів знань студента після вивчення матеріалу з кожного змістовного модуля дисципліни. Цей вид контролю проводиться у формі самостійних робіт та контрольної роботи і оцінюється відповідною сумою балів. Після вивчення першого, другого та четвертого змістовних модулів проводяться самостійні роботи. Контрольна робота проводиться після вивчення третього змістовного модуля.

Студент, який з поважних причин, підтверджених документально, не мав можливості брати участь у формах поточного та проміжного контролю має право на його відпрацювання у двотижневий термін після повернення до навчання.

Результати поточного та проміжного контролю реєструються в журналі викладача.

Перездача пропущених без поважних причин проміжних самостійних робіт або контрольної роботи або з метою підвищення кількості набраних балів упродовж семестру не дозволяється.

Семестровий контроль проводиться у формі іспиту. З дисципліни в кінці семестру, студент може набрати до 60% підсумкової оцінки за виконання всіх видів робіт, що виконуються протягом семестру і до 40% підсумкової оцінки – на екзамені. Складання екзамену є обов'язковим елементом підсумкового контролю знань для студентів, які претендують на оцінку «добре» або «відмінно». Якщо студент виконав всі види робіт протягом семестру (з мінімальними вимогами до знань) та набрав 60% підсумкової оцінки (тобто «задовільно»), то він, за бажанням, може залишити набрану кількість балів як підсумкову оцінку і не складати екзамен. Повторне складання екзамену з метою підвищення позитивної оцінки не дозволяється.

Розподіл балів, які отримують студенти

Рекомендовані види та розподіл балів, які враховуються при виставленні поточного та модульного контролю (таблиця розроблена на основі Положення про поточне та підсумкове оцінювання знань студентів)

№	Види діяльності	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів за семестр
1. Обов'язкові, вибіркові та стимулюючі види робіт				
1.1	Робота на семінарських заняттях	Протягом семестру	Відповіді, доповнення, терміни, тести	До 20 балів
1.2	Ведення конспекту лекцій	Протягом семестру	Конспект	До 4-х балів
1.3	Наукова робота (виступ з доповіддю, публікація)	Протягом семестру	Виступ, публікація	До 10-ти балів
1.4	Ведення конспекту самостійної роботи	Протягом семестру	Конспект	До 5-ти балів
1.5	Виконання самостійної дослідної роботи	Протягом семестру	Виконана робота у вигляді реферату	До 5-ти балів
1.6.	ЗМК	Протягом семестру	Підтверджуючі документи	До 16-ти балів
Разом за поточний контроль:				60 балів
2. Підсумковий контроль				
№ п/п	Підсумковий модуль	Терміни	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів
2.1.	Екзамен	Відповідно до розкладу		до 40 балів
Разом за модульний контроль				40 балів
Зважена семестрова оцінка				100 балів

2. ТЕМАТИЧНІ ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

Семінарське заняття № 1

Тема: Джерела екологічного права.

План

1. Поняття, система та особливості джерел екологічного права.
2. Конституція України як основне джерело екологічного права.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» як інтегроване джерело екологічного права.
4. Законодавчі акти в системі джерел екологічного права.
5. Підзаконні нормативно-правові акти як джерела екологічного права.
6. Міжнародно-правові акти у системі джерел екологічного права.

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття «джерела екологічного права».
2. Якою є система джерел екологічного права?
3. Як можна класифікувати джерела екологічного права?
4. Які особливості джерел екологічного права?
5. Назвіть норми Конституції України, що регулюють еколого-правові відносини.
6. Назвіть кодифіковані поресурсові нормативно-правові акти.
7. Які спільні та відмінні риси притаманні поресурсовим джерелам екологічного права?
8. Яке значення підзаконних нормативно-правових актів у регулюванні екологічних відносин?
9. Яку роль у регулюванні екологічних відносин відіграють міжнародно-правові акти? В чому особливість їх застосування?

Теми рефератів:

1. Особливості систематизації джерел екологічного права.

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991р. //ВВРУ.- 1991.- №41.- Ст. 546
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. //ВВРУ. – 2002. – №3-4. – ст.27
4. Водний кодекс України від 6.06.1995р. //ВВРУ. – 1995. - №24. – ст. 189.
5. Кодекс України про надра від 27.07.1994р. //ВВРУ. – 1994. - №36. – ст. 340.
6. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в редакції від 8.02.2006 р. //ВВР.- 1994.- №17

7. Закон України “Про охорону атмосферного повітря” від 21.06.2001 р. //ВВРУ. – 2001. - №48. – ст. 252.
8. Закон України “Про рослинний світ” від 9.04.1999 р. //ВВРУ. - №22-23. – ст. 198.
9. Закон України “Про тваринний світ” від 13.12.2001 р. //ОВУ. – 2002. - №2. – ст. 47.
10. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" від 16.06.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - N 34. - Ст. 502.
11. Закон України “Про оцінку впливу на довкілля” від 23.05.2017 р. //ВВРУ. – 2017. -№29. – ст. 315.
12. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000р. // ВВР. -2000.- №42. - Ст.348
13. Конвенція про водно-болотні угіддя, що мають міжнародне значення, головним чином як середовища існування водоплавних птахів від 2 лютого 1971 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
14. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044
15. Андрейцев В. І. Екологічне право. Курс лекцій.- К., 1996.
16. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів /А.П.Гетьман, М.В.Шульга, В.К.Попова та ін.; За ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.- 384 с.
17. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід // Право України.- 2003.- №10
18. Костицький В.В. Екологічне право України: деякі проблеми теорії та кодифікації // Право України.- 1998.- №1
19. Панченко О.В., Проскура Т.Б. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи //Молодий вчений. №3 (43). 2017. С.549-554
20. Гетьман А.П. Проблеми реформування екологічного законодавства: до питання про створення Екологічного кодексу України // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 3 (46). – С. 172–181.

Семінарське заняття № 2

Тема: Право власності на природні ресурси

План

1. Поняття та особливості права власності на природні ресурси.
2. Форми власності на природні ресурси.
3. Об'єкти та суб'єкти права власності на природні ресурси.
4. Зміст права власності на природні ресурси.
5. Підстави виникнення та припинення права власності на природні ресурси

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття «право власності на природні ресурси» в об'єктивному та суб'єктивному розумінні.
2. Якими особливими ознаками характеризується право власності на природні ресурси?
3. Назвіть та порівняйте форми власності на природні ресурси.
4. Визначте коло суб'єктів права власності на природні ресурси.
5. Чи всі об'єкти навколишнього природного середовища є об'єктами права власності?
6. Які правомочності складають зміст права власності на природні ресурси?
7. Назвіть та класифікуйте підстави виникнення та припинення права власності на природні ресурси.

Теми рефератів:

1. Право власності Українського народу на природні ресурси.
2. Становлення та розвиток інституту права власності на природні ресурси в Україні.

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. //ВВРУ. – 2002. – №3-4. – ст.27
3. Водний кодекс України від 6.06.1995р. //ВВРУ. – 1995. - №24. – ст. 189.
4. Кодекс України про надра від 27.07.1994р. //ВВРУ. – 1994. - №36. – ст. 340.
5. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в редакції від 8.02.2006 р. //ВВР.- 1994.- №17
6. Закон України “Про охорону атмосферного повітря” від 21.06.2001 р. //ВВРУ. – 2001. - №48. – ст. 252.
7. Закон України “Про рослинний світ” від 9.04.1999 р. //ВВРУ. - №22-23. – ст. 198.
8. Закон України “Про тваринний світ” від 13.12.2001 р. //ОВУ. – 2002. - №2. – ст. 47.
9. Закон України “Про виключну (морську) економічну зону України” 16.05.95 р. //ВВРУ. – 1995. - №21. – ст. 152; 1996. - №15. – ст. 70; 1997. - №6. – ст. 49.
10. Про державну реєстрацію прав на нерухоме майно та їх обмежень [Електронний ресурс] : Закон України від 1 липня 2004 року. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
11. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.

12. Каракаш И.И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине. – К., 2004.

13. Чорноус О. Проблеми права власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони України // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - №7.

14. Афанасієв, Р. В. Окремі теоретичні аспекти права власності на природні ресурси [Текст] / Р. В. Афанасієв // Правовий вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 1. – С. 77–81

Семінарське заняття № 3

Тема: Право природокористування

План

1. Поняття та принципи права природокористування.
2. Види права природокористування.
3. Об'єкти та суб'єкти права природокористування.
4. Зміст права природокористування.
5. Підстави та порядок виникнення права природокористування.
6. Підстави припинення права природокористування

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття «право природокористування» в об'єктивному та суб'єктивному розумінні.
2. Назвіть принципи, на яких базуються відносини природокористування.
3. За якими критеріями класифікують право природокористування.
4. Дайте порівняльну характеристику права загального і права спеціального природокористування.
5. В чому особливість об'єктів права природокористування?
6. Наведіть перелік прав та обов'язків природокористувачів.
7. Назвіть підстави виникнення права природокористування.
8. Які основні етапи передбачає порядок виникнення права спеціального природокористування?
9. Які підстави припинення права природокористування є безумовними (обов'язковими), а які умовними?

Теми рефератів:

1. Принципи права природокористування.
2. Правові засади оренди природних ресурсів.

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. //ВВРУ. – 2002. – №3-4. – ст.27

3. Водний кодекс України //ВВРУ. – 1995. - №24. – ст. 189.
4. Кодекс України про надра від 27.07.1994р. //ВВРУ. – 1994. - №36. – ст. 340.
5. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в редакції від 8.02.2006 р. //ВВР.- 1994.- №17
6. Закон України “Про рослинний світ” від 9.04.1999 р. //ВВРУ. - №22-23. – ст. 198.
7. Закон України “Про тваринний світ” 13.12.2001 р. //ОВУ. – 2002. - №2. – ст. 47.
8. Закон України “Про виключну (морську) економічну зону України” 16.05.95 р. //ВВРУ. – 1995. - №21. – ст. 152; 1996. - №15. – ст. 70; 1997. - №6. – ст. 49.
9. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.
10. Малишева Н.Р. Використання природних ресурсів //Юридична енциклопедія України: У 6 т. – К., 1998. – Т.1.
11. Малишева Н.Р. Загальне природокористування //Юридична енциклопедія України: У 6 т. – К., 1999. – Т.2.
12. Черкашина М. Юридичні гарантії прав постійних природокористувачів та орендарів природних ресурсів //Підприємництво, господарство і право. - 2006. - №8.

Семінарське заняття № 4

Тема: Правові засади екологічного управління

План

1. Поняття та види екологічного управління.
2. Система органів державного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, їх компетенція.
3. Правові засади громадського управління в екологічній сфері.
4. Поняття та види функцій управління в екологічній сфері.
5. Характеристика найважливіших функцій екологічного управління.

Контрольні запитання:

1. Що слід розуміти під поняттям «екологічне управління»?
2. Назвіть види управління у сфері природокористування та охорони довкілля.
3. Визначте систему органів управління у сфері природокористування та охорони довкілля.
4. Які органи належать до державних органів управління загальної компетенції?

5. Які органи належать до державних органів управління спеціальної компетенції?

6. У чому полягають особливості громадського управління у сфері природокористування та охорони довкілля?

7. Дайте визначення поняття «функції управління в екологічній сфері».

8. Назвіть функції управління у сфері природокористування та охорони довкілля. Як їх класифікують?

9. Правові засади екологічного планування і прогнозування.

10. Що підлягає екологічному обліку? Які органи його здійснюють?

11. Яке значення має ведення природоресурсових кадастрів?

12. Визначте поняття «екологічна інформація». Який порядок її надання?

13. Назвіть та охарактеризуйте види екологічного контролю.

14. З якою метою здійснюється екологічне нормування?

15. Які види діяльності в екологічній сфері здійснюються в дозвільному порядку, а які підлягають ліцензуванню?

16. Який порядок вирішення екологічних спорів?

Теми рефератів:

1. Поняття та правові засади самоврядного управління в екологічній сфері

2. Громадське управління у сфері природокористування та охорони довкілля.

3. Правове забезпечення екологічного моніторингу.

4. Правові засади екологічного контролю.

5. Правове регулювання громадського контролю в галузі охорони довкілля.

6. Правове забезпечення екологічного ліцензування.

7. Правове забезпечення екологічного інформування.

8. Правове регулювання оцінки впливу на довкілля

9. Правове забезпечення екологічної сертифікації

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41

2. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991р. //ВВРУ.- 1991.- №41.- Ст. 546

3. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. //ВВРУ. – 2002. – №3-4. – ст.27

4. Водний кодекс України //ВВРУ. – 1995. - №24. – ст. 189.

5. Кодекс України про надра від 27.07.1994р. //ВВРУ. – 1994. - №36. – ст. 340.

6. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в редакції від 8.02.2006 р. //ВВР.- 1994.- №17

7. Закон України “Про рослинний світ” від 9.04.1999 р. //ВВРУ. - №22-23. – ст. 198.

8. Закон України “Про тваринний світ” від 13.12.2001 р. //ОБУ. – 2002. - №2. – ст. 47.
9. Закон України “Про оцінку впливу на довкілля” //ВВРУ. – 2017. -№29. – ст. 315.
10. Закон України “Про охорону атмосферного повітря” від 21.06.2001 р. //ВВРУ. – 2001. - №48. – ст. 252.
11. Положення про Міністерство екології та природних ресурсів України. Затв. Указом Президента від 13.04.2011 №452/2011//ОБУ. -2011. - №29.- С.255
12. Положення про Державне агентство лісових ресурсів України. Затв. Указом Президента від 13.04.2011 р. №458/2011. //ОБУ. –2011. - №29. –С. 296.
13. Положення про Державне агентство водних ресурсів України. Затв. Указом Президента від 13.04.2011 р. №453/2011. //ОБУ. – 2011. - №29. – С.267.
14. Положення про Державне агентство рибного господарства України. Затв. Указом Президента від 16.04.2011 р. №484/2011.
15. Положення про Державну екологічну інспекцію України. Затв. Указом Президента від 13.04.2011 р. №454/2011 //ОБУ. -2011. - №29.- С.272
16. Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля, затв. наказом Мін природи від 27.02.2002 №88 //ОБУ. – 2002. с.265.
17. Положення про державну систему моніторингу довкілля. Затв. постановою КМУ 30.03.1998 р. №391 //ОБУ. – 1998. - № 13. с. 91.
18. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.
19. Рябець К. Адміністративно-правове регулювання охорони навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів: актуальні проблеми //Право України. – 2006. - №3.
20. Федоровська О. Громадський контроль в галузі охорони довкілля: питання правничої лінгвістики //Право України. – 2006. - №2.
21. Третяк, Т.О. Правові аспекти доступу до матеріалів оцінки впливу на навколишнє природне середовище [Текст] / Т. О. Третяк // Часопис Київського університету права. – 2008. – № 1. – С. 155–161
22. Лозанський, В. Правове забезпечення екологічного управління в Україні та перспективи його покращення //Право України. – 2007. – № 9. – С. 79-81.
23. Гурська, Г. А. Розвиток правового регулювання екологічного аудиту в світі та в Україні // Держава і право. –2007. – № 4. – С. 550–556
24. Даугуль, В. Поняття і особливості екологічного страхування в Україні // Право України. – 1999. – № 4. – С. 51–54

Семінарське заняття № 5

Тема: Юридична відповідальність за екологічні правопорушення

План

1. Поняття та особливості юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.

2. Поняття, склад та види екологічних правопорушень.
3. Кримінальна відповідальність за екологічні правопорушення.
4. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення.
5. Дисциплінарна відповідальність за екологічні правопорушення.
6. Цивільно-правова (майнова) відповідальність за екологічні правопорушення.

Контрольні запитання:

1. Визначте поняття юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.
2. Назвіть функції юридичної відповідальності за екологічні правопорушення.
3. В чому сутність активної (позитивної) відповідальності в екологічному праві?
4. Охарактеризуйте склад екологічного правопорушення.
5. Які види юридичної відповідальності передбачені законодавством за вчинення екологічного правопорушення?
6. Як обчислюється розмір відшкодування збитків, заподіяних екологічним правопорушенням?

Теми рефератів:

1. Правова природа еколого-правової відповідальності та її місце в системі юридичної відповідальності.
2. Способи обчислення розміру відшкодування збитків, заподіяних екологічним правопорушенням.

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Закон України “Про охорону навколишнього природного середовища” від 25.06.1991р. //ВВРУ.- 1991.- №41.- Ст. 546
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7.12.1984р. // Відомості Верховної Ради УРСР.- 1984.- Додаток №51.- Ст.1122
4. Кримінальний кодекс України від 5.04.2001р. //ВВР.- 2001.- №25-26.- Ст.131
5. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. //ВВР.- 2003.- №40-44.- Ст.356
6. Постанова КМУ “Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)” від 07.11.2012 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-п>
7. Постанова КМУ “Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання)

або знищення цінних видів водних біоресурсів» від 21.11.2011 р. // URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/244738282>

8. Методика розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря, затв. наказом Мінприроди 10.12.2008 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0048-09>

9. Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, затв. наказом Мінекобезпеки від 18.05.95 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-95>

10. Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних живих ресурсів, затв. наказом Мінагрополітики та Мінприроди від 12.07.2004 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1446-04>

11. Такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих у наслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання, затв. наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.06.2017 р. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0842-17>

12. Постанова КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу» від 23.07.2008 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/665-2008-п>

13. Постанова КМУ «Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної порушенням законодавства про природно-заповідний фонд» від 24.07.2013 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/541-2013-п>

14. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. Вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.

15. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.

16. Поліщук Г.С. Чинники, що зумовлюють латентність злочинів проти довкілля //Науковий вісник НАВСУ. – 2004. - №5.

17. Хіміч О. Адміністративно-екологічне правопорушення: проблемні питання //Право України. – 2003. - №4.

18. Костюк, Ю. Поняття та види шкоди, завданої екологічним правопорушенням // Юридический вестник. – 2006. –№ 2. – С. 96–104.

19. Давиденко, Г. І. Цивільна відповідальність за шкоду, заподіяну природі [Текст] / Г. І. Давиденко // Додаток до журналу “Вісник Верховного Суду України”. – 1999. – № 1. – 61 с

Семінарське заняття № 6

Тема: Правове регулювання використання та охорони надр

План:

1. Загальна характеристика гірничих відносин. Надра як об'єкт правового регулювання використання та охорони
2. Поняття права користування надрами
3. Ви права користування надрами
4. Підстави та порядок надання надр у користування
5. Правова охорона надр
6. Юридична відповідальність за порушення законодавства про надра

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення понять: «надра», «корисні копалини», «родовище корисних копалин», «гірничий відвід», «державний фонд надр», «державний фонд родовищ корисних копалин».
2. Як розмежовуються корисні копалини загальнодержавного та місцевого значення? Яке правове значення має вказаний поділ?
3. Які органи здійснюють державне управління в галузі використання і охорони надр?
4. Розкрийте порядок укладення угоди про розподіл продукції. Чи можна вважати такі угоди різновидом договору концесії?
5. Розкрийте порядок надання спеціального дозволу на користування надрами та надання гірничого відводу.
6. Які види платежів стягуються за користування надрами?
7. В яких випадках законодавство дозволяє використовувати надра безоплатно і без отримання спеціального дозволу?
8. Які заходи охорони надр передбачені чинним законодавством?
9. Які заходи відповідальності передбачені за порушення законодавства про надра?

Теми рефератів:

1. Угоди про розподіл продукції: зарубіжний досвід і вітчизняна практика.
3. Особливості правового режиму використання нафтогазоносних ділянок надр.
4. Правове регулювання видобування бурштину.
5. Правові проблеми освоєння надр виключної (морської) економічної зони та континентального шельфу.
6. Правове забезпечення охорони довкілля при здійсненні гірничодобувної діяльності.
7. Правове регулювання використання надр для створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення.

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Кодекс України про надра від 27.07.1994р. //ВВРУ. – 1994. - №36. – ст. 340.
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. //ВВРУ. – 2002. – №3-4. – Ст.27
4. 194. Гірничий закон України від 6.10.1999 р. //ВВРУ. – 1999. - №50. – ст. 433.
5. Закон України “Про нафту і газ” від 12.07.2001 р. //ВВРУ . – 2001. - №50. – ст. 262.
6. Закон України «Про угоди про розподіл продукції» від 14.09.1999 р.// Відомості Верховної Ради України . 1999. № 44. Ст.391.
7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення" від 12 грудня 1994 р. N 827 // Зібрання постанов Уряду України. - 1995. - N 2.- Ст. 42.
8. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.
9. Кірін Р. Надра як диференційований об'єкт права видобування корисних копалин // Підприємництво, господарство і право, 2002. - №3.
10. Кірін Р.С. Поняття надр: еколого-правові аспекти. - Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. Випуск 44.-К.,2001.
11. Кірін Р.С. Принципи законодавчого регулювання видобування корисних копалин: історико-правовий аналіз. - Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. Випуск 41. - К.,2001.
12. Кірін Р.С. Формування гірничого законодавства на території України (X - початок XX ст.). - Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Юридичні науки. Випуск 39. - К.,2000.
13. Кірін, Р. Актуальні проблеми правового забезпечення видобування корисних копалин // Юридична Україна. –2006. – № 11. – С. 62–68
14. Плотникова О. Користування надрами для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. - Підприємництво, господарство і право. – 2000. - №7.
15. Плотникова О. Комплексність використання надр як основний принцип надрового законодавства. - Право України. - 2000. - № 4
16. Плотникова О. Користування надрами для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. - Підприємництво, господарство і право. – 2000. - №7
17. Плотникова О. Про зміст деяких визначень, які використовуються в надровому законодавстві. - Право України. - 1999. - № 6.
18. Рябченко Я. Загальні засади використання надр для геологічного вивчення //Право України. - 2006. - №7.

19. Рябченко Я. Правовий статус геологічної інформації //Право України, 2006. - №1.
20. Філатова В. Геологічна інформація: проблеми використання та захисту // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - №7.
21. Філатова В. Правові питання геологічного вивчення надр // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - №7.
22. Шем'яков О. Правова охорона надр: поняття та проблеми //Право України. – 2002. - №2.

Семінарське заняття № 7

Тема: Правове регулювання використання та охорони рослинного світу

План

1. Поняття та правова класифікація рослинного світу
2. Загальна характеристика лісових відносин. Ліси як об'єкт правового регулювання використання та охорони
3. Право власності на ліси
4. Право користування лісами та використання лісових ресурсів
5. Правова охорона та захист лісів
6. Юридична відповідальність за порушення лісового законодавства

Контрольні запитання:

1. Охарактеризуйте співвідношення норм Закону України “Про рослинний світ” і Лісового кодексу України.
2. В яких випадках ліси можуть перебувати у приватній власності?
3. Які органи забезпечують державне управління в галузі використання та охорони рослинного світу?
4. Які суб'єкти можуть здійснювати постійне лісокористування?
5. Окресліть коло прав та обов'язків постійних і тимчасових лісокористувачів.
6. Що таке розрахункова лісосіка? Який порядок її визначення?
7. Визначте, в яких випадках для здійснення спеціального лісокористування необхідно отримати лісовий квиток, а в яких – лісорубний квиток. Які органи їх надають?
8. Який порядок здійснення побічних лісових користувань і заготівлі другорядних лісових матеріалів?

Теми рефератів:

1. Становлення інституту приватної власності на ліси в Україні.
2. Правове регулювання використання та охорони зелених насаджень в межах населених пунктів.
3. Функціональний поділ лісів і його юридичне значення.
4. Поняття та зміст лісовпорядкування.

5. Заготівля деревини як вид спеціального використання лісових ресурсів.
6. Правове забезпечення лісовідновлення.
7. Особливості майнової відповідальності за порушення лісового законодавства.

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Лісовий кодекс України від 21.01.1994 р. в редакції від 8.02.2006 р. //ВВР.- 1994.- №17
3. Земельний кодекс України від 25.10.2001р. //ВВРУ. – 2002. – №3-4. – Ст.27
4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про врегулювання питань щодо спеціального використання лісових ресурсів" від 23 травня 2007 р. N 761 // Офіційний вісник України. - 2007. - N 39. - Ст. 1550.
5. Правила рубок головного користування в лісах України. Затв. наказом Держкомлісгоспу України від 23.12.2009 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0085-10>
6. Порядок заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань у лісах України. Затв. постановою КМУ від 23.04.1996 р. //ЗП України. – 1996. - №6. – ст. 185.
7. Правила відновлення лісів і лісорозведення. Затв. постановою КМУ від 16.01.1996 р. //ЗП України. – 1996. - №6. – ст. 185.
8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження правил заготівлі живиці в лісах України" від 8 лютого 1996 р. N 185 // Зібрання постанов Уряду України. - 1996. - N 7. - ст. 209.
9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження такс для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісу" від 23 липня 2008 р. N 665 // Офіційний вісник України. - 2008. - N 56. - Ст. 1868.
10. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.
11. Гетьман, А. П. Проблеми кодифікації законодавства про рослинний світ: деякі міркування // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 3. – С.103–109.
12. Завгородня, В. Відповідальність за шкоду, заподіяну порушеннями лісового законодавства: юридична природа та місце у механізмі правової охорони лісів // Підприємництво, господарство і право. – 2001. – № 8. – С. 60–62
13. Завгородня, В. Поняття та особливості шкоди, заподіяної порушенням лісового законодавства // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 12. – С. 96–98
14. Лазаренко Я. Розвиток лісового законодавства України// Право України. – 2003. - №2. – 131-135
15. Мендик, Л.В. Поняття та особливості правової охорони лісів [Текст] / Л.В.Мендик // Держава і право. – 2009.- Випуск 44. – С.525-532

16. Поляков М.О. Право власності як засіб лісової політики //Національний аграрний університет. Науковий вісник. – К., 2000. – Вип..25: Лісництво.

17. Попов В.К., Гетьман А.П. Правові проблеми використання і охорони рослинного світу //Право України. – 2000. - №1.

18. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку: Моногр. /В.С.Бондар, О.А.Голуб, І.М. Лицар та ін. – К.: Наук. світ, 2005. – 211 с.

19. Снякевич І. Лісова політика України //Економіка України. – 2000. - №10.

20. Швиденко А.Й., Руденко В.П., Грищук Р.М. Лісокористування в Україні: Навч. посіб. //Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Рута, 2002. – 39 с.

21. Шершун С. Поняття лісу та інших основних категорій лісового законодавства // Право України. – 2004. - №7.

Семінарське заняття № 8

Тема: Правове регулювання використання та охорони тваринного світу

План

1. Загальна характеристика фауністичних відносин. Тваринний світ як об'єкт правового регулювання використання та охорони
2. Право власності на тваринний світ
3. Право користування тваринним світом
4. Правове регулювання ведення мисливського господарства та здійснення полювання
5. Правове регулювання рибальства
6. Правова охорона тваринного світу
7. Юридичні відповідальність за порушення фауністичного законодавства

Контрольні запитання:

1. В яких випадках відносини з приводу тварин, їх частин і продуктів життєдіяльності мають характер еколого-правових і регулюються фауністичним законодавством?
2. Розкрийте особливості права власності на об'єкти тваринного світу.
3. Які органи здійснюють управління в галузі використання та охорони тваринного світу?
4. Які документи посвідчують законність здійснення полювання?
5. Які заходи охорони тваринного світу передбачені при здійсненні мисливства і полювання?
6. Який порядок використання мисливських угідь?
7. Які види рибальства передбачені чинним законодавством і який порядок їх здійснення?

8. Які заходи відповідальності передбачені за порушення законодавства про тваринний світ?

Теми рефератів:

1. Правове регулювання розведення диких тварин у неволі та створення зоологічних колекцій.

2. Правовий режим використання мисливських угідь в Україні.

3. Порядок виникнення та припинення права власності на об'єкти тваринного світу.

4. Правове регулювання здійснення любительського рибальства.

5. Особливості правового режиму використання та охорони тварин, занесених до Червоної книги України.

6. Особливості майнової відповідальності за порушення фауністичного законодавства

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41

2. Закон України “Про тваринний світ” 13.12.2001 р. //ОВУ. – 2002. - №2. – ст. 47.

3. Закон України "Про мисливське господарство і полювання" від 22.02.2000 р. // Офіційний вісник України. - 2000. - N 12. - Ст. 442.

4. Закон України «Про рибне господарство, промислове рибальство та охорону водних біоресурсів» від 08.07.2011р. // Відомості Верховної Ради України, 2012, N 17, ст.155

5. Закон України Про Червону книгу України" від 07.02.2002 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2002. - N 30. - Ст. 201.

6. Закон України “Про виключну (морську) екологічну зону України” 16.05.95 р. //ВВРУ. – 1995. - №21. – ст. 152; 1996. - №15. – ст. 70; 1997. - №6. – ст. 49.

7. Закон України "Про захист тварин від жорстокого поводження" від 21 лютого 2006 р. // Офіційний вісник України. - 2006. - N 11. - Ст. 692.

8. Правила промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України, затв. Держрибгоспом 1999 р. //ОВУ. – 1999. - №21. – ст. 982.

9. Порядок здійснення любительського і спортивного рибальства, затв. пост. КМУ 18.07.98 р. //ОВУ. – 1998. - №29. – ст. 67.

10. Правила здійснення любительського (спортивного) рибальства, затв. наказом Держрибгоспу 25.02.99 р.

11.Постанова КМУ “Про розмір компенсації за незаконне добування, знищення або пошкодження видів тваринного і рослинного світу, занесених до Червоної книги України, а також за знищення чи погіршення середовища їх перебування (зростання)” від 07.11.2012 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1030-2012-п>

12.Постанова КМУ “Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок незаконного добування (збирання)

або знищення цінних видів водних біоресурсів» від 21.11.2011 р. // URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/244738282>

13.Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища, затв. наказом Мінекобезпеки від 18.05.95 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0155-95>

14.Методика розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення правил рибальства та охорони водних живих ресурсів, затв. наказом Мінагрополітики та Мінприроди від 12.07.2004 р. // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1446-04>

15.Такси для обчислення розміру відшкодування збитків, завданих у наслідок порушення законодавства в галузі мисливського господарства та полювання, затв. наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України та Міністерства екології та природних ресурсів України від 19.06.2017 р. / URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0842-17>.

16. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.

17. Тихий, П. Дика фауна як об'єкт екологічних правовідносин // Право України. – 1999. – № 2. – С. 65–69.

18. Пермякова Л. Ефективність законодавства по охороні рибних ресурсів// Юридический вестник. – 2001. - №1. – С.89-95

Семінарське заняття № 9

Тема: Правова охорона атмосферного повітря

План:

1. Атмосферне повітря як об'єкт правової охорони
2. Поняття правої охорони атмосферного повітря
3. Правові заходи охорони атмосферного повітря
4. Управління в галузі охорони атмосферного повітря
5. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття “правова охорона атмосферного повітря”.
2. Чи може бути атмосферне повітря об'єктом права власності?
3. Які органи здійснюють управління в галузі охорони атмосферного повітря? Які функції вони виконують?
4. Які заходи передбачені з метою охорони атмосферного повітря від шкідливого фізичного впливу?
5. Як здійснюється облік об'єктів, що можуть шкідливо вплинути на стан атмосферного повітря?

6. Яке значення мають санітарно-захисні зони і який порядок їх встановлення?

7. Який порядок здійснення діяльності, спрямованої на штучні зміни стану атмосфери та атмосферних явищ?

8. Які види контролю здійснюються у галузі охорони атмосферного повітря?

9. Які заходи відповідальності встановлені за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря?

Теми рефератів:

1. Правове регулювання діяльності, що впливає на погоду і клімат.

2. Правові засади охорони озонового шару: національне і міжнародно-правове регулювання.

3. Поняття та порядок організації моніторингу у сфері охорони атмосферного повітря.

4. Паризька Угода до Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та її значення для України.

5. Правова охорона атмосферного повітря від забруднення пересувними джерелами.

6. Міжнародне співробітництво в галузі охорони атмосферного повітря.

Нормативно-правові акти та рекомендована література

1. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" від 21.06.2001 р. //ВВРУ. – 2001. - №48. – ст. 252.

2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. - Ст.112

3. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату від 09.05.1992 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044

4. Паризька угода від 12.12.2015 року // URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_161

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря" від 9 березня 1999 р. N 343 // Офіційний вісник України. - 1999. - N 10. - Ст. 393.

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря" від 13 березня 2002 р. N 299 // Офіційний вісник України. - 2002. - N 12. - Ст. 571.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку найбільш поширених і небезпечних забруднюючих речовин, викиди яких в атмосферне повітря підлягають регулюванню" від 29 листопада 2001 р. N 1598 // Офіційний вісник України. - 2001. - N 49. - Ст. 2187.

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку ведення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря" від 13 грудня 2001 р. N 1655 // Офіційний вісник України. - 2001. - N 51. - Ст. 2274.

9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря" від 13 березня 2002 р. N 300 // Офіційний вісник України. - 2002. - № 12. - Ст. 572.

10. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами» від 13.03.2002 р. № 302 // URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2002-p>

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку видачі дозволів на експлуатацію устаткування з визначеними рівнями впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря, проведення оплати цих робіт та обліку підприємств, установ, організацій і громадян-підприємців, які отримали такі дозволи" від 29 березня 2002 р. N 432 // Офіційний вісник України. - 2002. - N 14. - Ст. 742.

12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку розроблення та затвердження нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел забруднення атмосферного повітря" від 13 березня 2002 р. N 303 // Офіційний вісник України. - 2002. - N 12. - Ст. 575.

13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях, затверджена Постановою Кабінету Міністрів України" від 13 березня 2002 р. № 301 // Офіційний вісник України. - 2002. - N 12. - Ст. 573.

14. Рибачек В. Щодо визначення поняття «атмосферне повітря» в екологічному законодавстві України// Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №7

15. Кравцов С. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря //Право України. – 1999. - №4.

16. Ільїна, Є. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря // Право України. –1999. – № 9. – С. 38–40; 55

Семінарське заняття № 10

Тема 14. Правове забезпечення екологічної безпеки

План:

1. Поняття та предмет права екологічної безпеки
2. Юридична природа екологічної безпеки
3. Екологічний ризик в системі правовідносин екологічної безпеки
4. Джерела права екологічної безпеки
5. Види екологічної безпеки
6. Правове регулювання відносин за надзвичайних екологічних ситуацій

Контрольні запитання:

1. Дайте визначення поняття екологічної безпеки як правової та соціальної категорії.
2. Розкрийте поняття екологічного ризику та визначте його місце в системі правовідносин екологічної безпеки.
3. Назвіть та охарактеризуйте види екологічної безпеки.
4. Вкажіть суб'єкти та об'єкти у сфері забезпечення екологічної безпеки.
5. Назвіть гарантії захисту права людини та населення на екологічну безпеку.
6. Дайте характеристику правових заходів щодо забезпечення екологічної безпеки.
7. Дайте характеристику джерел права екологічної безпеки.
8. Дайте визначення поняття надзвичайної екологічної ситуації (НЕС).
9. Якими нормативно-правовими актами регламентується правовий режим НЕС.
10. Розгляньте поняття правового режиму зон надзвичайних екологічних ситуацій, вкажіть їх види.
11. Вкажіть підстави для оголошення окремої місцевості зоною надзвичайної екологічної ситуації.
13. При наявності яких підстав у межах зон надзвичайної екологічної ситуації може бути введений правовий режим надзвичайного стану.
14. Охарактеризуйте механізм правового забезпечення попередження та ліквідації надзвичайних екологічних ситуацій.
15. Визначте процедуру введення НЕС. Вкажіть наслідки введення НЕС.

Теми рефератів:

1. Правове забезпечення ядерної та радіаційної безпеки
2. Правове забезпечення екологічної безпеки при поводженні з відходами
3. Правове забезпечення біологічної безпеки при поводженні з ГМО
4. Правове забезпечення екологічної безпеки при поводженні з небезпечними хімічними речовинами

Нормативно-правові акти та рекомендована література:

1. Конституція України. Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28.06.1996р. //ВВРУ. – 1996. - №30. – ст.41
2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012р.// ВВР.- 2013.- №34-35.- ст.458.
3. Закон України «Про зону надзвичайної екологічної ситуації» від 13.07.2000р. // ВВР. -2000.- №42. - Ст.348
4. Закон України “Про об'єкти підвищеної небезпеки” від 18.01.2001 р. //ОВУ. – 2001. - №7. – ст. 268.
5. Постанова Верховної Ради України "Про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища" від 29

жовтня 1992 року № 2751-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 46. - Ст. 637.

6. Перелік видів діяльності і об'єктів, що становлять підвищену екологічну небезпеку. Затв. постановою КМУ 28.08.2013 р. №554 // ОВУ. – 2013. - №87. – ст. 112.

7. Закон України "Про правовий режим надзвичайного стану" від 16 березня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 23. - Ст.176.

8. Закон України "Про затвердження Указу Президента України „Про оголошення територій у межах населених пунктів Болеславчик, Мічуріне, Підгір'я, Чаусове, Чаусове Друге Первомайського району Миколаївської області зоною надзвичайної екологічної ситуації" від 5 вересня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. - 2000. - № 43. - Ст.365.

9. Закон України "Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи" від 27 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1991. - № 16. - Ст. 198.

10. Закон України „Про затвердження Указу Президента України „Про введення надзвичайного стану в населених пунктах Автономної Республіки Крим"" від 6 грудня 2005 р. № 3182-IV // Відомості Верховної Ради України. - 2006.- № 1. - Ст.19.

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про єдину державну систему запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру" від 3 серпня 1998 року № 1198 // Офіційний вісник України. - 1998. - № 31. - Ст. 41.

12. Класифікації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру за їх рівнями" від 24 березня 2004 року № 368 // Офіційний вісник України. - 2004. - № 12. - Ст. 740.

13. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: Навч. та наук.-практ. посібник. – К.: Знання – Прес, 2002. – 332 с.

14. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів / А.П.Гетьман, М.В. Шульга, В.К.Попов та ін.; за ред. А.П.Гетьмана та М.В.Шульги. – Х.: Право, 2005.

15. Екологічне право України: Навчальний посібник. 2-ге видання: доповн. і переробл./ Л.О.Бондар, В.В.Курзова – Вид-во “Бурун Книга”. 2008. – 368с.

16. Андрейцев В. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення// Право України. – 2001. - №4. – С.8-11

17. Скотаренко, Г. Екологічна безпека // Вісник прокуратури. – 2006. – № 1. – С. 32–38.

18. Суярко, М. Навколишнє природне середовище у правовідносинах забезпечення екологічної безпеки // Юридична Україна. – 2009. – № 3. – С. 73.

19. Комарницький В.М. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні. – Луганськ, 2002.

20. Кузніченко С. Надзвичайні спеціальні адміністративно-правові режими у законодавстві України //Право України. – 2000. - №12.

ЛІТЕРАТУРА

Базова

1. Екологічне право України: Академічний курс: Підручник. – 2-ге видання /За заг. ред. Ю.С.Шемшученка. – К.: ТОВ “Видавництво “Юридична думка”, 2008. – 720 с.
2. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів /За ред. А.П.Гетьмана. – Х.: Право, 2013.- 432 с.
3. Кобецька Н.Р. Екологічне право України. Навчальний посібник. – К.: Юрінком Інтер, 2007. – 352с.
4. Рябець К.А. Екологічне право України: Навчальний посібник.- К.: Центр учбової літератури, 2009.- 438с.
5. Екологічне право України. Особлива частина [текст]: навч. посіб./ О.М.Шуміло (кер. авт. кол.), В.А.Зуєв, І.В.Бригадир та ін.- К.: Центр учбової літератури, 2013.- 432с.

Допоміжна література

1. Андрейцев В.І. Екологічне право: Курс лекцій: Навч. посібник для юрид. фак. Вузів. – К.: Вентурі, 1996. – 208 с.
2. Андрейцев В. Право громадян на екологічну безпеку: проблеми конституційно-правового забезпечення// Право України. – 2001. - №4. – С.8-11
3. Бакай О. Екологічне прогнозування як функція управління у сфері природокористування та охорони довкілля// Вісник Академії правових наук. – 2001. - №3 (26). – С.240-246
4. Балюк Г.І. Правові аспекти забезпечення ядерної та радіаційної (радіоекологічної) безпеки в Україні: Монографія: - К., 1997.
5. Балюк Г.І. Ядерне право України: стан і перспективи розвитку. Правові аспекти радіоекології: Монографія. – К., 1996.
6. Батлук В.А. Основи екології: Підручник. – К.: Знання, 2007. – 519 с
7. Бердніков, Є. Трансформація інституту постійного землекористування у зв'язку з прийняттям нового Земельного кодексу України // Право України. – 2004. –№2. – С. 59–65
8. Білявський Г.О. та ін. Основи екології: Підручник /Г.О.Білявський, Р.С.Фурдуй, І.Ю.Костіков. – К.: Либідь, 2004. – 408 с.
9. Бобкова А. Про поняття природних рекреаційних ресурсів// Право України. – 2000. - №5. – С.51-54
10. Борейко В.Е. История заповедного леса в Украине. –К. - 1995.
11. Боровська І. Право фізичних осіб на відшкодування шкоди, заподіяної внаслідок порушення права на безпечне для життя та здоров'я довкілля// Право України. – 2004. - №9. – С.58-60
12. Водне господарство в Україні /За ред. А.В.Яцика, В.М. Хорєва. – К., 2000.
13. Воскобійник, М. Деякі питання права комунальної власності на землю // Підприємництво, господарство і право. – 2005. – № 2. – С.108–112
14. Гавриш С.Б. Кримінально-правова охорона довкілля в Україні. – К., 2002.

15. Гетьман А.П. Проблеми реформування екологічного законодавства: до питання про створення Екологічного кодексу України // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 3 (46). – С. 172–181.
16. Гетьман А.П. Процессуальные нормы и отношения в экологическом праве. –Х., 1994.
17. Гетьман А.П. Законодавчі аспекти зародження екологічних прав людини // Вісник АПН України.- 2000.- №1(20)
18. Гетьман, А. П. Проблеми кодифікації законодавства про рослинний світ: деякі міркування // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 3. – С.103–109.
19. Гетьман А. П. Термінологія екологічного законодавства : методологічні засади та перспективи уніфікації / А. П. Гетьман // Вісник академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33)–№ 3 (34). – С. 580–592.. URL: http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/10321/1/Getman_260-272.pdf
20. Гетьман А П. Витоки науки екологічного права України [Текст] / А.П. Гетьман // Проблеми законності. — Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого, 2009. — Вип. 100. — С. 165–174. URL: <http://dspace.nulau.edu.ua/bitstream/123456789/424/1/getman2.2010%20160.pdf>
21. Голуб О. Регіональні особливості лісокористування в Україні //Регіональна економіка. – 2002. - №1.
22. Гордеев В.І. Правові питання використання малих річок //Право України. – 1984. - №1-2.
23. Грицкевич С. Екологічні права в системі конституційних прав людини і громадянина // Право України.- 2001.- №8
24. Гурська, Г. А. Розвиток правового регулювання екологічного аудиту в світі та в Україні // Держава і право. –2007. – № 4. – С. 550–556
25. Давиденко Г. Поліпшувати практику розгляду судами цивільних справ про відповідальність за порушення законодавства про охорону природи //Право України. – 1994. -№3-4.
26. Даугуль, В. Поняття і особливості екологічного страхування в Україні // Право України. – 1999. – № 4. – С. 51–54.
27. Матвійчук В.К., Чугаєнко Ю.О., Савенков О.І. Екологічна політика в системі державного управління національним господарством : Монографія. – К.: Національна академія управління, 2013. – 198 с.
28. Екологічне право України: Підручник для студентів юрид. вищ. навч. закладів /В.К.Попов, А.П.Гетьман, С.В.Разметаєв та ін.; за ред. В.К.Попова та А.П.Гетьмана. – Харків: Право, 2001.
29. Екологічне управління в розвинутих країнах світу в порівнянні з Україною /В.Р.Лозанський. – Х., 2000.
30. Екологічне управління: Навч. посіб. /О.М.Величко, Д.В.Зеркалов. – К., 2001.
31. Екологічне управління: Підруч. /В.Я.Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О.Білявський та ін. – К., 2004. – с.432.

32. Економіко-правові питання екології /Шемшученко Ю.С., Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. та ін. – К., 1996.
33. Елькин С. Проблемы определения объектов сохранения растительного мира как части биоразнообразия согласно законодательству Украины // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - №1.
34. Елькин, С. Цели и правовые ограничения охраны, использования и оспроизводства растительного мира в Украине // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 4. –С.142–144
35. Завгородня, В. Відповідальність за шкоду, заподіяну порушеннями ісового законодавства: юридична природа та місце у механізмі правової охорони лісів // Підприємництво, осподарство і право. – 2001. – № 8. – С. 60–62
36. Завгородня, В. Поняття та особливості шкоди, заподіяної порушенням лісового законодавства // Підприємництво, господарство і право. – 2002. – № 12. – С. 96–98
37. Завгородня, В. Проблеми формування юридичної термінології у фері правового забезпечення біологічної безпеки / В. Завгородня // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 9. –С. 117–120
38. Ільїна, Є. Відповідальність за порушення законодавства про охорону атмосферного повітря // Право України. –1999. – № 9. – С. 38–40; 55
39. Калініченко Л.І., Карук Б.П., Тищенко О.І. Управління водогосподарським комплексом: Навч. посібн. – К., 2000.
40. Каракаш И.И. Право собственности на землю и право землепользования в Украине. – К., 2004.
41. Кірін Р. Надра як диференційований об'єкт права видобування корисних копалин // Підприємництво, господарство і право, 2002. - №3.
42. Кірін Р.С. Поняття надр: еколого-правові аспекти. - Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. Випуск 44.-К.,2001.
43. Кірін Р.С. Принципи законодавчого регулювання видобування корисних копалин: історико-правовий аналіз. - Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Юридичні науки. Випуск 41. - К.,2001.
44. Кірін Р.С. Формування гірничого законодавства на території України (Х - початок ХХ ст.). - Вісник Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Юридичні науки. Випуск 39. - К.,2000.
45. Кірін, Р. Актуальні проблеми правового забезпечення видобування корисних копалин // Юридична Україна. –2006. – № 11. – С. 62–68
46. Ковтун, М. О. Законодавство України про охорону природно-заповідного фонду: становлення, сучасний стан, проблеми реформування // Адвокат. – 2008. – № 2. – С. 21–24.
47. Колесниченко К., Мартинюк О. Трансформація екологічної політики та екологічного права //Право України. - 2006. -№10.
48. Коленов О.М. Напрямки вдосконалення механізму формування та реалізації державної екологічної політики в Україні. URL:

- http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/1425/1/apdy_2014_1_12.pdf
49. Комарницький В.М. Правовий режим зон надзвичайних екологічних ситуацій в Україні. – Луганськ, 2002.
  50. Корнякова Н. Юридична природа поведження з відходами за законодавством України// Право України. - №8. – С.107-113
  51. Костицький В.В. Екологічне право України: деякі проблеми теорії та кодифікації // Право України.- 1998.- №1
  52. Костицький В. Конституційне регулювання охорони довкілля: український та світовий досвід // Право України.- 2003.- №10
  53. Костицький В. Екологія перехідного періоду: право, держава, економіка. – К., 2003.
  54. Костицький В.В. Лісове право України. – К., 1999. – 164 с.
  55. Костюк, Ю. Поняття та види шкоди, завданої екологічним правопорушенням // Юридический вестник. – 2006. –№ 2. – С. 96–104
  56. Котеньов О.Г. Принципи права природокористування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / О.О.Шинкарьов ; кер. роботи А. П. Гетьман ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2017. – 20 с.
  57. Кравцов С. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря //Право України. – 1999. - №4.
  58. Кравченко С.М. Захист екологічних прав громадян в Україні і США: порівняльний аналіз //Право України. – 1995. - №5-6.
  59. Кравченко С.М., Андрусевич А.О. Розвиток екологічних прав людини у міжнародному праві// Право України. – 2004. - №2. – С.133-136
  60. Кравченко С.М., Андрусевич А.О., Бонайн Дж.Е. Актуальні проблеми міжнародного права навколишнього середовища. – Львів, 2002.
  61. Краснова М. Право громадян на екологічну інформацію: проблеми гарантій реалізації та захисту// Право України. – 1997. - №3. – С.42-47
  62. Краснова, М. Теоретико-правові засади запобіжних заходів компенсації шкоди за екологічним законодавством України // Право України. – 2007. – № 8. – С. 85–91.
  63. Круглый стол «Концепция экологического права» //Вестник МГУ. – Серия Право. 1987. - №5.
  64. Крупка, Ю. Відповідальність держави за транскордонну ядерну шкоду // Право України. – 1999. – № 2. – С. 62–65
  65. Кузніченко С. Надзвичайні спеціальні адміністративно-правові режими у законодавстві України //Право України. – 2000. - №12.
  66. Куян І. Проблеми кваліфікації екологічних правопорушень// Право України. – 1999. - №8. – С.71-74
  67. Лазаренко Я. Розвиток лісового законодавства України// Право України. – 2003. - №2. – 131-135
  68. Литвин О. Кримінально-правовий захист екологічної безпеки //Право України. - 2005. - №2.

69. Лозанський, В. Правове забезпечення екологічного управління в Україні та перспективи його покращення //Право України. – 2007. – № 9. – С. 79-81
70. Лозанський В. Правове регулювання водокористування //Право України - 2005. - №12.
71. Малишева Н.Р. Використання природних ресурсів //Юридична енциклопедія України: У 6 т. – К., 1998. – Т.1.
72. Малишева Н.Р. Загальне природокористування //Юридична енциклопедія України: У 6 т. – К., 1999. – Т.2.
73. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Організаційно-правові питання захисту малих рік //Вісник Академії наук УРСР. – 1989. - №6.
74. Малишева Н.Р., Єрофеев М.І. Проблеми організації та функціонування системи екологічного моніторингу в Україні //Правова держава. Вип. 5. – К., 1994.
75. Малишко М.І. Екологічне право України: Навчальний посібник. – К.: Видавничий Дім “Юридична книга”, 2001. – 392 с.
76. Малышева Н. Гармонизация экологического законодательства в Европе. - К., 1996. – 233 с.
77. Малышева Н.Р. Пользование гражданами водами, лесами, недрами, объектами животного мира //Собственность. – К., 1997.
78. Мельничук Н. Правові аспекти генно-інженерної діяльності в Україні // Підприємництво, господарство і право. - 2003. - №2
79. Миронов В. Економіко-правова і екологічна охорона земель// Право України. – 2003. - №8. – С.59-61
80. Мілімко Л. Особливості земельних відносин за Земельним кодексом України // Право України. – 2007. - № 2. – С. 60-62.
81. Мірошниченко, А. Колізії між приписами земельного та цивільного законодавства: перспективи усунення та рекомендації щодо вирішення // Право України. – 2009. – № 3. – С. 126–131
82. Непийвода В. Проблеми вдосконалення української термінології в галузі екологічного права //Право України. – 2003. – №11.
83. Мендик, Л.В. Поняття та особливості правової охорони лісів [Текст] / Л.В.Мендик // Держава і право. – 2009.- Випуск 44. – С.525-532
84. Мунтян В.Л. Охорона природи УРСР. – К., 1982
85. Нагребельний, А.В. Правовий режим водоохоронних зон: проблеми вдосконалення [Текст] / А.В.Нагребельний // Держава і право. – 2008.- Випуск 42. – С.472-477
86. Непийвода В. Проблеми вдосконалення української термінології в галузі екологічного права //Право України. – 2003. – №11
87. Носік В. Суб'єкти права власності на землю в Україні// Вісник Академії правових наук. – 2000. - №3 (22). – С.135-144
88. Орлов М. Правове забезпечення реалізації екологічних інтересів – основа належної охорони довкілля і розвитку економіки України // Право України.- 2001.- №1

89. Орлов, М. Управління в сфері екології, що забезпечує стійкий розвиток України, як наукова і правова проблема // Юридична Україна. – 2004. – № 2. – С. 63–70.
90. Орлова В. Особенности установления правового статуса лица, получившего экологический вред, и определение лиц, виновных в его нанесении // Підприємництво, господарство і право. - 2006. - №12.
91. Орлова, М. Правові форми відшкодування екологічної шкоди життю й здоров'ю громадян при здійсненні техногенно-небезпечних видів діяльності // Юридична Україна. – 2004. – № 8. – С.70–74.
92. Панченко О.В., Проскура Т.Б. Кодифікація екологічного законодавства: світовий досвід та українські перспективи // Молодий вчений. № 3 (43). 2017. С.549-554
93. Пересунько С.І. Право державної власності в Україні (історія, сучасність, перспективи). – Кіровоград, 1998.
94. Пермякова Л. Ефективність законодавства по охороні рибних ресурсів// Юридический вестник. – 2001. - №1. – С.89-95
95. Плотникова О. Еколого-правові норми в соціальних системах // Право України.- 1999.- №1 Плотникова О. Користування надрами для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. - Підприємництво, господарство і право. – 2000. - №7.
96. Плотникова О. Комплексність використання надр як основний принцип надрового законодавства. - Право України. - 2000. - № 4
97. Плотникова О. Користування надрами для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин. - Підприємництво, господарство і право. – 2000. - №7
98. Плотникова О. Про зміст деяких визначень, які використовуються в надровому законодавстві. - Право України. - 1999. - № 6.
99. Поліщук Г.С. Чинники, що зумовлюють латентність злочинів проти довкілля // Науковий вісник НАВСУ. – 2004. - №5.
100. Поляков М.О. Право власності як засіб лісової політики // Національний аграрний університет. Науковий вісник. – К., 2000. – Вип.25: Лісництво.
101. Попов В.К., Гетьман А.П. Правові проблеми використання і охорони рослинного світу // Право України. – 2000. - №1.
102. Право власності в Україні /За ред. О.В.Дзери та Н.С.Кузнецової. - К., 2000.
103. Правова система України: історія, стан та перспективи : у 5 т. - Х. : Право, 2008. Т. 4 : Методологічні засади розвитку екологічного, земельного, аграрного та господарського права І за ред. ю. с. Шемшученка.- 480 с.
104. Проблеми збалансованого лісокористування в системі сталого розвитку: Моногр. /В.С.Бондар, О.А.Голуб, І.М. Лицар та ін. – К.: Наук. світ, 2005. – 211 с.
105. Радик і. Про юридичну природу екологічного ліцензування// Вісник Академії правових наук. – 1998. - №4 (15). – с.178-183

106. Разметаев С.В. Право собственности на природные ресурсы в Украине. – Харьков, 1995.
107. Решетник Л. Правові проблеми юридичної відповідальності у галузі екології// Право України. – 2003. - №8. – С.81-85
108. Рибачек В. Щодо визначення поняття «атмосферне повітря» в екологічному законодавстві України// Підприємництво, господарство і право. – 2007. - №7
109. Рябець К. Адміністративно-правове регулювання охорони навколишнього природного середовища і раціональне використання природних ресурсів: актуальні проблеми //Право України. – 2006. - №3.
110. Рябченко Я. Загальні засади використання надр для геологічного вивчення //Право України. - 2006. - №7.
111. Рябченко Я. Правовий статус геологічної інформації //Право України, 2006. - №1.
112. Семенець, О. Правове регулювання використання природних ресурсів у сфері туризму в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку // Юридична Україна. – 2009. – № 4. – С. 77–84.
113. Сибіга І. Лісокористування з ознаками криміналу: [Про використання земель лісового фонду] //Вісн. Прокуратури. – 2003. - №9.
114. Синякевич І. Лісова політика України //Економіка України. – 2000. - №10.
115. Скотаренко, Г. Екологічна безпека // Вісник прокуратури. – 2006. – № 1. – С. 32–38.
116. Скотаренко, Г. Охорона і раціональне використання водних ресурсів // Вісник прокуратури. – 2007. – № 6. –С. 25–29.
117. Соколова А.К. Поняття правового режиму об'єктів рослинного світу //Проблеми законності. Респ. міжвід. науков. збірник. – Х., 2003. - №64.
118. Соколова А.К. Предмет флористичного права //Вісник АПрН України. – Х., 2002. - №4 (31).
119. Соколова А.К. Флористичне законодавство потребує вдосконалення //Проблеми законності. Респ. міжвід. науков. збірник. – Х., 2003. - №61.
120. Степашко В. Реалізація екологічних прав громадян в Україні //Право України.- 2005. - №9.
121. Суярко, М. Навколишнє природне середовище у правовідносинах забезпечення екологічної безпеки // Юридична Україна. – 2009. – № 3. – С. 73–79.
122. Титова, Н. Земля як об'єкт правового регулювання / Н. Титова // Право України. – 1998. – № 4. – С. 10–11.
123. Титова Н. Новий Земельний кодекс України: екологізація його норм //Підприємництво, господарство і право. - 2002. - №7.
124. Тихий, П. Дика фауна як об'єкт екологічних правовідносин // Право України. – 1999. – № 2. – С. 65–69.
125. Тищенко Г.В. Екологічне право: Навч. посібник для студентів юрид. вузів та факультетів. – К.: Юмана, 2001. – 256 с.

126. Трофанчук Т. Система правового забезпечення стандартизації в сфері охорони довкілля та перспективи її розвитку// Право України. – 2003. - №6. – С.29-32
127. Тустановська І. Правова регламентація поводження з генетично-модифікованими організмами в деяких міжнародних документах //Вісник екологічної адвокатури. – 2001. - №16.
128. Управління у сфері охорони довкілля та природокористування в Україні: проблеми та шляхи їх вирішення /О.Білобран, В.Котляренко. – К., 2003.
129. Федоровська О. Громадський контроль в галузі охорони довкілля: питання правничої лінгвістики //Право України. – 2006. - №2.
130. Філатова В. Геологічна інформація: проблеми використання та захисту // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - №7.
131. Філатова В. Правові питання геологічного вивчення надр // Підприємництво, господарство і право. - 2004. - №7.
132. Хвесик М.А., Горбач Л.М., Кулаковський Ю.П. Економіко-правове регулювання природокористування. – К., 2004.
133. Хіміч О. Адміністративно-екологічне правопорушення: проблемні питання //Право України. – 2003. - №4.
134. Цибульський Ю. До питання ефективності екологічного планування// Вісник Академії правових наук УКРАЇНИ. – 2008. - №1 (52). – с. 242-250
135. Чаусова Л. Система принципів екологічного права //Право України. – 1996. - №2.
136. Черкашина М. Юридичні гарантії прав постійних природокористувачів та орендарів природних ресурсів //Підприємництво, господарство і право. - 2006. - №8.
137. Чопко, Х. Співвідношення екологічної функції держави з функціями екологічного права // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 3. – С. 97–100.
138. Черноус, О. Правовий режим виключної (морської) зони та екологічна мережа України // Юридичний журнал. – 2007. – № 11. – С.77–78.
139. Черноус, О. Правові принципи використання та збереження природних ресурсів виключної (морської) економічної зони України // Юридична Україна. – 2006. – № 11. – С. 57–61.
140. Черноус О. Проблеми права власності на природні ресурси виключної (морської) економічної зони України // Підприємництво, господарство і право. - 2005. - №7.
141. Швиденко А.Й., Руденко В.П., Грищук Р.М. Лісокористування в Україні: Навч. посіб. //Чернівецький національний університет ім. Ю.Федьковича. – Чернівці: Рута, 2002. – 39 с.
142. Шем'яков О. Правова охорона надр: поняття та проблеми //Право України. – 2002. - №2.
143. Шемшученко Ю.С. Международно-правовая охрана окружающей среды. – К., 1991.
144. Шемшученко Ю.С. Правовые проблемы экологии. – К.: Наукова думка. – 1989

145. Шершун С. Поняття лісу та інших основних категорій лісового законодавства // Право України. – 2004. - №7.
146. Шинкар'єв О. О. Екологічні обов'язки громадян: механізм правового регулювання : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / О.О.Шинкар'єв ; кер. роботи А. П. Гетьман ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2017. – 20 с.
147. Шмандій В.М., Солошич І.О. Управління природоохороною діяльністю. – К., 2004. – 296 с.
148. Шомол, О. Поняття “вдосконалення законодавства України про екологічну безпеку” в контексті міжнародно-правових зобов'язань // Юридична Україна. – 2009. – № 1. – С. 82–87.
149. Шпомер А. Ліцензування як засіб державного регулювання господарської діяльності //Право України. – 2004. - №2.
150. Экологическое право Украины /Под ред. И.И.Каракаша. – Одесса, 2001.
151. Яніцький В. Набуття права власності на землю: окремі процесуальні аспекти // Право України. – 2007. – № 3. – С. 42–47.
152. Ярчук В. Екологічна безпека продуктів харчування // Підприємництво, господарство і право. – 2009. - №5. – С.100-10
153. Hayward T. Constitutional Environmental Rights / Hayward Tim. - New York: Oxford University Press, 2005. – 236 p.
154. Horn L. The Implication of the Concept of Common Concern of a Human Kind on Human Right to a Healthy Environment / Laura Horn // *McGill Law Journal*. – 2004. – vol.1. – P. 233 – 269.
155. Novarth W. The Progression towards Ecological Quality Standards / William Novarth // *Journal of Environmental Law*. – 2006. - № 18. – P. 3–35;
156. Maguelonne Dejeant-Pons, Marc Pallemarts. Human Rights and the Environment. Council of Europe Publishing, 2002. — 326 p.
157. Rodgers W. Environmental Law. – [Second Edition] / William Rodgers. – Washington: WEST PUBLISHING CO. ST. PAUL, MINN., 1994. – 1047 p.
158. Sands P. Principles of International Environmental Law. – [second edition] / Philippe Sands. – Cambridge: Cambridge University Press, 2007. – 1116 p.
159. Sourcebook on Environmental Law. Maurice Sunkin, David M Ong & Robert Wight. Cavendish Publishing Limited . — London , Sydney, 2004. — 756 p.

15. Інформаційні ресурси

1. Міністерство екології та природних ресурсів України: офіційний портал. - <https://menr.gov.ua>

Питання підсумкового контролю з екологічного права

1. Поняття екологічного права
2. Предмет екологічного права.
3. Метод екологічного права
4. Принципи екологічного права
5. Об'єкти та суб'єкти екологічного права
6. Система екологічного права
7. Загальна характеристика джерел екологічного права
8. Конституційні норми як основне джерело екологічного права
9. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" як джерело екологічного права
10. Законодавчі акти як джерела екологічного права
11. Підзаконні нормативні акти як джерела екологічного права
12. Міжнародно-правові акти в системі джерел екологічного права
13. Загальна характеристика екологічних прав громадян
14. Конституційні екологічні права громадян
15. Інші (крім конституційних) екологічні права громадян
16. Гарантії реалізації екологічних прав громадян
17. Захист екологічних прав громадян
18. Екологічні обов'язки громадян
19. Поняття та особливості права власності на природні ресурси
20. Зміст права власності на природні ресурси
21. Форми власності на природні ресурси
22. Об'єкти та суб'єкти права власності на природні ресурси
23. Підстави виникнення права власності на природні ресурси
24. Підстави припинення права власності на природні ресурси
25. Поняття та принципи права природокористування
26. Об'єкти та суб'єкти права природокористування
27. Види права природокористування
28. Зміст права природокористування
29. Підстави та порядок виникнення права природокористування
30. Підстави припинення права природокористування
31. Поняття екологічного управління
32. Система органів державного управління в екологічній сфері.
33. Правові засади громадського управління в екологічній сфері
34. Правові засади екологічного програмування, планування і прогнозування
35. Правове регулювання екологічного обліку та ведення природоресурсових кадастрів
36. Правове забезпечення екологічного моніторингу
37. Правове регулювання оцінки впливу на довкілля
38. Правові засади екологічного контролю

39. Правові засади екологічної стандартизації і нормування
40. Правове забезпечення екологічного ліцензування
41. Правове регулювання екологічної сертифікації
42. Правове забезпечення екологічного інформування
43. Поняття юридичної відповідальності в екологічному праві
44. Екологічне правопорушення як підстава юридичної відповідальності
45. Кримінальна відповідальність за екологічні злочини
46. Адміністративна відповідальність за екологічні правопорушення
47. Цивільно-правова (майнова) відповідальність за екологічні правопорушення
48. Загальна характеристика земельних відносин. Земля як об'єкт правової охорони та використання
49. Склад(категорії) земель за цільовим призначенням
50. Право власності на землю
51. Право землекористування
52. Правова охорона земель
53. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання земель
54. Загальна характеристика гірничих відносин. Надра як об'єкт правової охорони та використання
55. Поняття та зміст права користування надрами
56. Види права користування надрами
57. Підстави та порядок надання надр у користування
58. Правова охорона надр
59. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання надр
60. Загальна характеристика водних відносин. Води як об'єкт правової охорони та використання
61. Право власності на води(водні об'єкти)
62. Поняття права водокористування
63. Види права водокористування
64. Правове регулювання оренди водних об'єктів
65. Правова охорона вод
66. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання вод
67. Загальна характеристика лісових відносин. Ліс як об'єкт правової охорони, відтворення та використання
68. Право власності на ліси
69. Право постійного користування лісами
70. Право тимчасового користування лісами
71. Правове регулювання використання лісових ресурсів
72. Правове регулювання відтворення, охорони та захисту лісів
73. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання лісів

74. Загальна характеристика фауністичних відносин. Тваринний світ як об'єкт правової охорони та використання
75. Право власності на об'єкти тваринного світу
76. Правове регулювання використання об'єктів тваринного світу
77. Правове регулювання мисливства і полювання
78. Правове регулювання рибальства
79. Правова охорона тваринного світу
80. Юридична відповідальність за порушення законодавства про охорону та використання тваринного світу
81. Поняття та склад екологічної мережі України
82. Поняття та правова класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду
83. Порядок створення й оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду
84. Правове забезпечення збереження, використання та охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду
85. Правова охорона видів рослин і тварин занесених до Червоної книги України
86. Поняття та джерела права екологічної безпеки
87. Поняття екологічної безпеки. Екологічний ризик в системі правовідносин екологічної безпеки
88. Види екологічної безпеки
89. Правове регулювання відносин за надзвичайних екологічних ситуацій
90. Міжнародне співробітництво в екологічній сфері